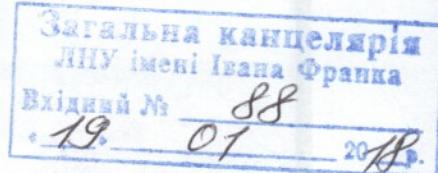


**ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**  
**на дисертаційну роботу Біскупа Віталія Степановича «Кар'єрна компетентність студентської молоді: соціологічний аспект», подану на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології**

На підставі вивчення підготовленої Біскупом Віталієм Степановичем дисертації на тему: «Кар'єрна компетентність студентської молоді: соціологічний аспект» та наукових праць, що опубліковані за темою дослідження, можна констатувати наступне.

**Актуальність обраної дисертантом теми** є беззаперечною. Взаємодія людини зі світом професій визначає її біографію, наповнюючи життя особистісним змістом, дозволяє реалізувати себе. Вектор цієї взаємодії характеризує професійний розвиток людини. У дослідженнях, присвячених проблемам модернізації освіти, підкреслюється необхідність випереджальної професійної освіти, яка пов'язана з формуванням у тих, хто навчається, принципово нових одиниць (конструктів) освіти – компетентностей, компетенцій і метапрофесійних якостей. При цьому сутність випереджальної освіти розкривається у формуванні в майбутніх фахівців таких узагальнених способів взаємодії зі змістом професійної праці, які будуть затребувані протягом тривалого періоду професійного життя. Введення в зміст професійної освіти цих конструктів означає, що знання й уміння переходят у ранг тактичних освітніх одиниць, а компетентності, компетенції і метапрофесійні якості стають *стратегічними* поняттями відновлення професійної освіти. Такі конструкти широкого радіусу використання мають чітко виражену практично орієнтовану спрямованість і найбільшою мірою забезпечують конкурентноздатність працівника на сучасному ринку праці. Важливе місце серед цих конструктів посідає кар'єрна компетентність, яка обрана здобувачем в якості об'єкту дисертаційної роботи. Тому спроба В.С. Біскупа розробити концептуальні засади формування і реалізації кар'єрної компетентності студентської молоді є вельми доцільною і своєчасною.



Є ще один аспект актуальності поданої до захисту дисертації, на який хотілося би звернути увагу. Сьогодні, коли соціогуманітарні науки формують і активно освоюють спільне проблемне поле, вкрай потрібні дослідження, які, з одного боку, розкривають значний пізнавальний потенціал такої міждисциплінарної взаємодії, а з іншого, чітко дотримуються соціологічної методології і методики аналізу. Представлена робота є гідним прикладом саме такого дослідження.

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій**, сформульованих у дисертації, є відповідною вимогам, а їх доведення – аргументованим та підпорядкованим чіткій логіці. Підхід здобувача до соціологічного розгляду феномену кар'єрних компетентностей, які формуються в процесі навчання у ВНЗ, розробка концепції та верифікація її основних положень за результатами проведених емпіричних досліджень слід охарактеризувати як такий, що відрізняється достатньою повнотою. Сформульована мета дисертаційного дослідження відповідає заявленій темі, а зазначені завдання повно і логічно розкривають алгоритм досягнення поставленої мети. Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне вказати на наступні результати, що утворюють концептуальне ядро дисертації, є інноваційними і мають наукове значення.

По-перше, зауважимо на розробці концептуальної схеми аналізу кар'єрної компетентності студентської молоді. З одного боку, вона, як і будь-яка інша, є *теоретичним конструктом*. З іншого, її цілком можливо розглядати як *методологічний конструкт*, що відкриває шляхи логічного переходу від соціологічної теорії, в першу чергу, соціології освіти, до відповідної практики. Більше того, ми бачимо, що в дисертації ця схема виконує три важливі функції: теоретичну, методологічну і емпіричну. *Теоретична функція* полягає в артикуляції ключових положень авторської концепції шляхом розкриття науково-дослідницького потенціалу міждисциплінарного підходу до мультирівневого аналізу феномену кар'єри.

Автором цілком ґрунтовно доведено, що на мікрорівні аналізу найбільш інформативними є соціально-психологічні теорії та теорія соціального капіталу П. Бурдье і культурного капіталу Л. Гаррісона, мезарівень аналізу передбачає використання наукових напрацювань теорії управління, а у вивченні чинників макрорівня – соціологічних концептів. *Методологічна функція* створеної дисертантом концептуальної схеми полягає в проясненні шляхів та можливостей переходу від соціологічної теорії до освітньої практики, оскільки схема містить змінні параметри та показує, як зміна цих параметрів призводить до зміни відповідної освітньої практики. *Емпірична функція* схеми полягає у розкритті евристичного потенціалу запропонованих дисертантом методів та перспектив емпіричного дослідження заявленої проблеми.

По-друге, беззаперечно важливим і логічно обумовленим є внесок дисертанта в розвиток та осучаснення категоріально-понятійного апарату соціології освіти з метою його адаптації до завдань соціологічного мікро-макросинтезу в межах значно актуалізованого зараз компетенісного підходу. Так, в дисертації аргументовано доречність розширення змісту та широкого використання таких понять, як «кар’єра» (с. 20-25), «кар’єрна компетентність» (с. 25-30) «ціна кар’єри» (с. 30-32), «професійно-статусні домагання» (с. 32-37), «кар’єрне консультування» (с. 181-194), авторські визначення яких представлені в роботі. Це відкриває перспективи теоретико-методологічного синтезу в межах галузі, посилення її практичної значущості.

По-третє, вважаємо за доцільне відзначити наскрізну практичну орієнтацію дисертації, внаслідок чого не виникає проблема розірваності її теоретико-методологічної та емпіричної частин. Заслуговує позитивної оцінки те, що у практичній частині роботи дисертант не обмежується верифікацією окремих положень розробленої ним концептуальної схеми, а досить переконливо показує її технологічну роль. При цьому висновки, зроблені в першому та другому розділах дисертації, створюють підґрунтя для формульовання своєрідних орієнтирів для розробки та впровадження

сучасних освітніх технологій, спрямованих на підвищення ефективності та результативності реалізації компетентнісного підходу в освіті. Зокрема, в дисертації йдеться про таку технологію, як формування кар'єрної компетентності у ВНЗ, змістово-процесуальна схема реалізації якої представлена в роботі (с. 168).

По-четверте, цілком логічними та обґрунтованими є положення, які автор позиціонує в якості інноваційних. **Наукова новизна дисертаційної роботи** є принциповою, оскільки чітко представлена як у постановці проблеми, так і в способах її аналізу й отриманих висновках. Зазначимо найбільш вагомі з них, на наш погляд.

Безумовною новелою дисертації є запропоновані здобувачем концептуальні засади аналізу професійної компетентності студентської молоді. Особливо хотілося би відзначити, що ці засади мають як теоретичне обґрунтування (с. 19-75, 93-99), так і емпірико-технологічне підтвердження (с. 145-198), що знайшло своє втілення у алгоритмічній моделі формування кар'єрної компетентності (с. 181).

Суттєвим новаторським внеском В.С. Біскупа в розвиток соціології є проведення на основі кластерного аналізу типологізації студентської молоді за спрямованістю їхніх професійно-статусних орієнтацій (с. 142-144). Визначені автором групи є оригінальними за назвою («активно-мотивовані інтернали», «екстернали-адаптанти», «інтернали-адаптанти», «екстернали-ізолянти»), але цілком коректними з точки зору змістовних характеристик.

Містять елементи новизни та заслуговують гідної оцінки також позиції, що визначені автором, як ті, що забезпечують подальший розвиток вже відомих наукових положень. В першу чергу мова йде про розмежування теоретико-методологічних підходів до вивчення кар'єри у психології, соціальній психології, теорії управління, соціології та обґрунтування переваг застосування соціологічних теоретизацій і методів емпіричних досліджень у аналізі цієї проблематики (с. 19-37, 81-92).

Отже, нове наукове знання отримане дисертантом за допомогою низки

загальнонаукових методів, а саме: порівняння, аналізу та синтезу для вивчення наукового дискурсу проблеми кар'єри та конструювання теоретико-методологічних зasad її соціологічного дослідження; історико-соціологічного для визначення сучасних інституційних та соціокультурних обставин формування кар'єрної компетентності та професійно-статусних домагань студентської молоді; системний аналіз та моделювання для з'ясування вихідних елементів кар'єри.

**Достовірність** отриманих результатів та зроблених на їх основі висновків забезпечена використанням сучасних методів та методик емпіричного соціологічного дослідження. Верифікація ключових положень дисертації здійснювалася за допомогою методів масового та експертного опитувань. Обробка емпіричних даних проведена з використанням математико-статистичних методів (кореляційного та кластерного аналізу) з використанням комп'ютерної техніки та прикладного програмного пакету ОСА.

Структура дисертаційної роботи відповідає завданням, сформульованим автором, вирішення яких було необхідним для досягнення поставленої мети. Структуру роботи склали: вступ, три розділи, розділені на 7 підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. В цілому структура дисертації має класичний задум: перший розділ є теоретичним; другий - теоретико-методологічним; третій має емпірично-прикладний зміст. Слід зауважити, що дисертацію досить вдало структуровано, а її складові, як і формульовання їх назв, дозволяють углядити інноваційний авторський задум вже на етапі ознайомлення зі змістом.

Описуючи структуру роботи більш детально, зазначимо, що у вступі досить обґрунтовано подаються актуальність, наукова новизна, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи. Перший розділ роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження кар'єри у соціогуманітарних дисциплінах» присвячено аналізу феномену кар'єри у соціології, психології, економіці, теорії управління. У другому розділі «Кар'єрна компетентність:

методологічний та емпіричний вимір проблеми» проаналізовано прикладний вимір наукових пошуків українських та зарубіжних соціологів у дослідженні кар'єрної компетентності. У третьому розділі «Кар'єрна компетентність сучасної студентської молоді: досвід емпіричного дослідження» обґрунтована та розроблена технологія формування кар'єрної компетентності студентської молоді. Логіка викладання висновків орієнтована на максимально докладне розкриття авторської концепції, розробці якої роботу було присвячено.

Основний обсяг дисертації складає 207 сторінок, що відповідає встановленим вимогам. Перелік використаних джерел викладений на 16 сторінках і містить 182 найменування, з яких 26 - англійською мовою. Дисертаційна робота та автoreферат написані з використанням наукового стилю мовлення. Зміст роботи свідчить про фахову обізнаність дисертанта, демонструє його гідний науковий рівень і здатність презентувати результати власних досліджень. Викладення отриманих В.С. Біскупом наукових положень та висновків є логічним, послідовним та змістовним. В цілому, аналіз структури та змісту дисертаційної роботи «Кар'єрна компетентність студентської молоді: соціологічний аспект» дає всі підстави констатувати, що дисертацію виконано у проблемному полі соціології освіти і вона відповідає спеціальності 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

**Значущість дослідження для науки і практики, впровадження наукових результатів, напрями їх подальшого використання** може бути оцінена, як цілком достатня і така, що відповідає вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій. Теоретичне значення роботи ми убачаємо в розробці концептуальних положень формування кар'єрних компетентностей і ролі, що відіграє в цьому процесі ВНЗ. Практичне значення результатів, отриманих в ході реалізації дисертаційного проекту, полягає у створенні концептуальної схеми, за допомогою якої уможливлюється перехід від теоретичних міркувань до впровадження конкретних освітніх технологій, спрямованих на розвиток кар'єрного потенціалу та конкурентних переваг

випускників ВНЗ. Таким чином, матеріали дисертації можуть бути використані в якості теоретико-методологічної бази для розробки державних програм зі створення механізмів реформування інституту освіти та підвищення її якості. Виходячи зі змісту дисертації та з огляду на результати проведених автором теоретичного та емпіричних досліджень, можна зробити висновок, що її теоретичні положення та емпіричні дані є корисним матеріалом для використання при викладанні досить широкого спектру галузевих соціологій, як-то «Соціологія освіти», «Соціологія професій», «Соціологія професіоналізму», «Соціологія молоді», «Соціологія особистості».

**Щодо повноти викладення наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в публікаціях** зауважень у нас немає. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження викладено в 24 публікаціях, із них: 9 – у виданнях, що входять до затвердженого переліку наукових фахових видань, 1 – у закордонному періодичному науковому журналі, 14 – у збірниках конференцій, форумів, конгресів. Отримані і висвітлені в цих працях результати повністю відповідають заявленій спеціальності, відбивають структуру роботи і, виходячи з їхніх назв, змістово відповідають меті та виконуваним завданням дисертації. Робота пройшла належну апробацію на 11 профільних наукових та науково-практичних конференціях. У тексті автoreферату відображені основні положення, зміст, результати і висновки дисертаційного дослідження.

В цілому високо оцінюючи дисертаційну роботу В.С. Біскупа, зазначимо, що вона, на наш погляд, не позбавлена й певних спірних моментів, які знайшли своє відображення у наступних **зауваженнях**.

1. В дисертації проведений досить ґрутовний міждисциплінарний аналіз феномену кар'єри, проте акмеологічний підхід фактично не представлений, хоча саме він передбачає визначення закономірностей та механізмів, що дозволяють досягти вищого ступеню (акме) індивідуального, в т.ч. і професійного, розвитку.

2. На наш погляд, не цілком коректно побудована структура розділу 2 дисертації «Кар'єрна компетентність: методологічний та емпіричний вимір проблеми». По-перше, логічно було би поміняти місцями підрозділи 2.1. і 2.2., бо методологічні аспекти соціологічного аналізу кар'єрної компетентності (п. 2.2.) мають передувати презентації кар'єрної компетентності у емпіричних дослідженнях зарубіжних та українських соціологів (п. 2.1.). По-друге, «левова доля» представлених в цьому розділі емпіричних досліджень проведена вітчизняними соціологами, що, безумовно, доречно з огляду на тему та мету дисертації, тому і назва підрозділу повинна була би відображати саме цей факт, тобто мати назву «Кар'єрна компетентність у емпіричних дослідженнях українських та зарубіжних соціологів». Суттєво це зауваження не відбивається на змістовному наповненні дисертаційної роботи, але могло би покращити цілісність її сприйняття.

3. Деякі висновки дисертації мають дещо декларативний характер. Так, наприклад, у висновках до розділу 2 дисертант зазначає, що «чимало рис сучасного студентства, зокрема індивідуалізм, egoїзм, прагматизм, інструменталізм, проявляється у досягненні власних цілей, самоусуненні від громадської сфери та аполітичності, споживацтві, недостатньому розвитку творчого начала, цинізмі, зневірі у суспільних ідеалах, завищених запитах в професійно – трудовій сфері й водночас девальвації цінностей професіоналізму, відчуженні від праці» (с. 101). Втім, такі висновки мають спиратися не на особисті оцінки та теоретичні міркування автора, а на відповідні дані емпіричних досліджень, посилання на які в даному розділі не представлені (до речі, в розділі 3, наводячи результати власного дослідження, здобувач визнає, що 60% студентів та 26 з 35 експертів найважливішим рушієм кар'єрного зростання визнали професіоналізм (с. 135), про девальвацію цінностей якого говорив за 35 сторінок до цього). Крім того, у загальних висновках до роботи автор констатує, що «у дисертації на теоретичному й емпіричному рівнях досліджено особливості формування і

реалізації кар'єрної компетентності студентської молоді» (с. 204). Щодо аналізу процесу формування кар'єрної компетентності жодних питань немає, але в який спосіб здобувач дослідив на емпіричному рівні особливості її реалізації, залишилося незрозумілим.

4. Важко погодитися з дисертантом, що «замість конструювання кар'єрного шляху впродовж життя, сучасна молодь у сучасному кризовому суспільстві змінює довгострокові стратегії на короткострокові, ситуативні (виділено мною – В.П.), ті, які найбільш адекватно відповідають нестабільним умовам і пов'язані із споживанням» (с .92). Негативна тенденція, що склалася в Україні протягом останніх часів, коли спостерігається активний відтік за кордон молоді, яка має гідну фахову підготовку (так, лише за 2016 рік в країни Європи та США емігрувало близько 7 тис. лікарів, віком до 35 років), свідчить про протилежне – молодь орієнтується саме на довгострокові кар'єрні перспективи, які в силу відомих причин не пов'язує з батьківщиною.

5. Не дуже вдалими і не завжди коректними є назви багатьох малюнків, що ілюструють результати емпіричних досліджень автора. Наприклад, рис. 3.12 має назву: «Порівняльний графік оцінок експертів та самооцінок студентів групи компетенцій професійного профілю», хоча на ньому представлена діаграма, а не графік. Також ціла низка малюнків (рис. 3.3., 3.6, 3.7, 3.8., 3.9.) містять підписи на кшталт: «Розподіл відповідей на питання ...», що, можливо, є припустимим для студентської курсової роботи, але недоречно для дисертаційної.

Втім, вищезазначені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження і мають характер рекомендацій, а не жорсткої критики.

**Загальний висновок.** Аналіз дисертації «Кар'єрна компетентність студентської молоді: соціологічний аспект», автореферату і публікацій свідчить, що до захисту представлене завершене самостійне дослідження, яке за актуальністю, науковою новизною, достовірністю результатів та

практичною цінністю відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій, зокрема пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а її автор – Біскуп Віталій Степанович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

**Офіційний опонент,**

доктор соціологічних наук, професор,  
професор кафедри соціології та політології  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого \*

В.Л. Погрібна

